

Euroopan unionin
rahoittama
NextGenerationEU

Seksuaali- ja sukupuoli- vähemmistöjen kohtaaminen seniorityössä

– opas sateenkaariseniorin sensitiiviseen kohtaamiseen

Saatesanat

Tämän päivän iäkkäät ovat kasvaneet asenneympäristössä, missä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä on avoimesti syrjitty. Monilla tähän ryhmään kuuluvista on takanaan vaikeita kokemuksia, jotka voivat vaikuttaa läpi koko heidän elämänsä.

Tämä opas lisää tietoisuutta ja ymmärrystä sateenkaarisenioreiden historiasta, sekä antaa ammatilliselle työkaluja sateenkaariosaamisen vahvistamiseen ja sateenkaarisenioreiden kohtaamiseen. Kun hoitohenkilökunnan ja muiden seniorien parissa työskentelevien tietoisuus ja ymmärrys lisääntyvät, pystytään luomaan kunnioittava ja luottamuksellinen ilmapiiri, joka on välttämätöntä laadukkaan hoitotyön toteuttamiselle.

Opas on koostettu Sateenkaariseniorit ry:n jäsenten haastattelun lisäksi useista eri lähteistä kuten artikkeleista, tutkimuksista, kirjoista ja teoksista.

Oppaassa käytettävät termit

Tässä oppaassa käytetään termejä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt.

Seksuaalivähemmistöön kuuluvilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden seksuaalinen suuntautuminen ei kohdistu ainoastaan vastakkaiseen sukupuoleen. Seksuaalivähemmistöjä ovat mm. homoseksuaalit, biseksuaaliset, panseksuaalit ja aseksuaalit.

Sukupuolivähemmistöön kuuluvilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden sukupuolikokemus on usein ristiriidassa heidän syntymässä määritellyn sukupuolensa kanssa ja he voivat ilmaista sukupuoltaan monin tavoin. Sukupuolivähemmistöjä ovat mm. transsukupuoliset, muun sukupuoliset, sukupuolettomat sekä intersukupuoliset.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin viitataan yleisesti HLBTQIA+- lyhennelmällä tai tämän muunnoksilla. Kirjainlyhenne tulee sanoista homo, lesbo, bi, trans, queer, intersukupuolinen sekä aseksuaali.

Sateenkaarihistoriaa

Tämän päivän vanhuusiässä olevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat eläneet aikakausina, jolloin asenteet, ilmapiiri ja lait määrittivät heidän elämäänsä. Homoseksuaalisuus luokiteltiin pitkään sairaudeksi ja rikosoikeudellisesti rangaistavaksi, minkä vuoksi seksuaalisuudesta vaikeneminen oli pitkälti välttämättömyys. Syrjivät lait ja sen hetkiset yhteiskunnan normit johtivat siihen, että monet ovat saattaneet elää piilossa koko elämänsä.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkyvyys on selkeästi lisääntynyt ja asenneilmapiirissä on tapahtunut muutoksia. Historiasta on tultu kohti tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa, mutta syrjintä ja ennakkoluulot ovat edelleen läsnä. Vähemmistöjen asema on parantunut heidän itsensä, aktiivien ja järjestöjen tekemän työn, sekä lakiuudistuksien myötä.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava yhdistystoiminta käynnistyi 1960-luvulla. Homoseksuaaliset teot dekriminisoitiin vuonna 1971, mutta kehottaminen seksiin samaa sukupuolta olevan kanssa oli edelleen lailla kiellettyä.

Hiv-infektio saapui Suomeen 80-luvun alussa. Taudin leviämisestä syytettiin erityisesti homo-yhteisöjä. Hiv-infektio aiheutti pelkoa ja osa sairastuneista päätyi jopa itsemurhaan. Toimiva yhdistelmälääkitys saatiin käyttöön 90-luvun puolivälin jälkeen.

Aikaisemmin sukupuolen moninaisuus on tulkittu osaksi homoseksuaalisuutta, minkä vuoksi se ei ole saanut omaa näkyvyyttä. Esimerkiksi transihmisillä oman identiteetin rakentaminen on ollut vaikeaa sen näkymättömyyden vuoksi. Lisääntymiskyvyttömyys oli vaatimuksena sukupuolenkorjaushoidoille. Päätösvalta lisääntymiskyvyttömyydestä oli lääkintähallituksella, joka hylkäsi kaikki 60-luvulla tiedossa olevat hakemukset. Osa hoitoon hakeneista ajautui itse kastroimaan itsensä. Sukupuolenkorjausleikkaukseen oli vaikea päästä vielä 80-luvullakin. Osa päätyi hoitoihin ulkomaille. Suomessa sukupuolen korjaushoidot keskitettiin Tampereelle 90-luvulla.

“Pahinta on, kun väkivalta kohdistuu omaan persoonaan ja siihen mitä on”

Tiesitkö tämän

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu

Yhdenvertaisuuden toteutumista tukee senioreiden erilaisten elämäntarinoiden ja taustojen tunteminen. Sateenkaariseniorin voi olla vaikeaa kertoa itsestään ja omasta elämästään avoimesti, jos seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuolen ilmaisuun ja sukupuoli-identiteettiin liittyvät asiat eivät ole osa seniorityön osaamista.

Kunnioittavan ja turvallisen ilmapiirin luomiseen auttaa moninaisuuden huomioiminen ja sen pitäminen kohtaamisen lähtökohtana. Jokaiselle tulee antaa mahdollisuus olla halutessaan avoin ja kertoa omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan, sukupuoli-identiteetistään tai sukupuolen ilmaisusta. Keskeistä on ammattilaisen kyky puhua sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta avoimesti asiakkaan, hänen läheistensä, sekä työyhteisön kanssa.

“Kun ihminen on avoin,
tulee sitä kunnioittaa.
Avoimuus vaatii paljon
rohkeutta.”

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat seniorit eivät ole näkymättömiä vain kertomatta jättämisen vuoksi; monet asiat tekevät heistä näkymättömiä. Näkymättömäksi heidät tekevät rakenteelliset asiat, puhumattomuus sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä sekä asioiden sivuuttaminen. Kohtaamisessa tämä voi näkyä esimerkiksi vaivaantumisen tunteena, kun asiakas kertoo samaa sukupuolta olevasta kumppanistaan.

Senioripalveluissa ihmisen koko elämänkaaren tunteminen on tärkeää, myös ymmärrys esimerkiksi seniorin sukupuoli-identiteetistä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolen ilmaisusta. Toisen kohtaaminen sellaisena kuin on, ei vaadi lisäresursseja.

Vinkkejä kohtaamiseen

Ymmärrä moninaisuutta

- Pohdi milloin on tarpeellista tietää tai kirjata potilaan siviilisäätö ja asumismuoto. Siviilisäätö voi olla arka asia, jota potilas voi kokea "joutuvansa" selittelemään.
- Ymmärrä ja kunnioita.
- Lähtökohtana moninaisuus.
- Huomioi moninaiset perhesuhteet.

Huomioi yksilöllisyys

- Kohtaamisissa huomioi turvallinen tila ja kohtaa ilman oletusarvoja.
- Tapaamisessa pidä lähtökohta neutraalina, "kaapista ulostulo" joka kerta voi olla henkilölle raskasta.
- Kysymyksiä voi esittää sukupuolettomasti.
- Muista, vaikka väkivaltaa ei näy, sitä on edelleen. Aikaisemmat kokemukset voivat vaikuttaa luottamuksen syntyyn.

Tunne historiaa

- Sateenkaarihistorian tunteminen auttaa ymmärtämään, miksi asioiden kertominen ja muiden kohtaaminen voi olla osalle meistä vaikeaa.
- Huomioi vanhat traumat. Esimerkiksi muistisairas henkilö saattaa elää niitä yhä uudelleen ja uudelleen.

Luo turvallinen tila

- Ole aito kohtaamisessa.
- Kysy, älä oletta.
- Anna mahdollisuus olla avoin painostamatta siihen.

Lisää tietoisuutta

- Osallistu koulutuksiin, tuo sieltä opittua työyhteisöön.
- Huomioi moninaisuus myös työyhteisössä.
- Edistä työyhteisössäsi yhdenvertaisuutta.

“Hyvän ammattitaidon lisäksi tärkeintä on asenne.”

“Jokainen ihminen on elämänsä ansainnut.”

Lähteet

Irni, S., & Wickman J. (2011). *Vanheneminen ja palveluntarpeet Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt*. Saatavilla 24.4.2023 <https://docplayer.fi/4502343-Sukupuoli-ja-seksuaalivahemmistot-vanheneminen-ja-palveluntarpeet.html>

Lundberg, T., Mamlquist, A., & Wurm, M, (2017). *HBTQ+ psykologiska perspektiv och bemötande*. 2017 Författarna och Natur & Kultur, Stockholm

Mustola, K., & Pakkanen, J. (2007) *Sateenkaari-Suomi - seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. LIKE.

Policy brief. (2021). Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta Suomessa. *Oikeusministeriö*. Saatavilla 25.5.2023. https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/OM_policy_brief_5_web.pdf/aced140e-d940-b37b-a4ce-ad59cf92be1b/OM_policy_brief_5_web.pdf?t=1618904629224

Seta ry. (31.10.2023). *Sateenkaarisanasto*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Seta ry. (i.a). *Sateenkaarihistoria Suomessa*. Saatavilla 20.2.2024 <https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/>

Valtonen, S., & Hakola, S-M. (2016). Haluaisin pystyä kertomaan. *Seta ry*. https://www.dropbox.com/s/vbtpda5nfu1u2rm/Haluaisin_pystya_kertomaan_nettipdf.pdf?dl=0

Opasta varten on haastateltu
sateenkaarisenioreita. Kiitos heille
luottamuksesta ja avoimuudesta
haastattelussa.

Lisätietoa sateenkaarisenioreista
löytyy osoitteesta:
sateenkaariseniorit.fi

Euroopan unionin
rahoittama
NextGenerationEU